

za uvedbo politične znanosti leta 1949, marveč predvsem za razvoj globlje spoznavne funkcije, ki je – tudi skozi številne metodološke in teoretične kontroverze – prihajala do veljave zlasti v zadnjem četrtstoletju.

Adolf Bibič

RUDI KOCJANČIČ

Delo kot mit in kot stvarnost

(Marxov koncept dela in naš politični sistem)

Izd. založba Lipa, Koper, 1990

Ne moremo vedeti, kakšen pomen ima delo v našem novem pluralističnem sistemu, če ne proučimo dodobra, kakšnega je imelo v socialističnem samoupravnem sistemu. Kocjančičeva zamisel knjige je naslednja – I. Marksistično pojmovanje dela: 1. geneza in značaj Marxovega koncepta dela; 2. sovjeti med Marxovim izročilom in politično stvarnostjo; 3. premik v marksističnem pojmovanju dela; II. Marxov koncept dela in povojna ustavna ureditev: 1. posebnosti oblasti v času NOB; 2. prevlada politike nad delom; 3. reafirmacija Marxovega koncepta dela; 4. koncepcija in institucionalizacija dela po ustavi iz l. 1974. III. Marxov koncept dela med normo in stvarnostjo: 1. sestop dela iz abstrakcije v stvarnost; 2. delitev dela in upravljanja; 3. od monistične k pluralistični družbi.

Tema knjige je odnos med delom in upravljanjem, med zamisljo in našo stvarnostjo, med teorijo in prakso. Avtor ne analizira samo Marxovega polivalentno odprtega pojma dela, ampak tudi marksističnega (Lenin, Luxemburg, Gramsci, Korsch, Kardelj, itd).

Pri opozorilu na Marxov prevrat v pojmovanju dela se avtor dotakne tudi daljne zgodovine dela, kar za njegov namen to ni potrebno. Marxovo pojmovanje dela kot samorealizacija človeka lahko razumemo tudi že kot rezultat humanističnih teženj.

Avtor obravnava delo v smislu triade: koncept, (ustavna) norma in verifikacija (stopnje afirmacije Marxovega koncepta) v praksi. Kocjančičevo delo ima multidisciplinarni značaj z dominantnim ustavnopravnim stališčem, ki je avtorju kot profesorju ustavnega prava na Višji upravni šoli v Ljubljani, najbližji.

Kocjančič ugotavlja, da je Marx pojmoval odtujeno delo večplastno in da je pri ozemljitvi Heglovega pojma odkril njegovo negativno stran. Odnos med kraljestvom svobode in kraljestvom nujnosti, ki ga Marx razčlenjuje v 3. knjigi Kapitala, je eno izmed najbolj priljubljenih mest za različne interpretacije v Marxovem opusu. Kocjančič opredeljuje »kraljestvo nujnosti« kot sinonim za koristno delo. Obenem pa je koristno delo tisti spodnji prag dela, v katerega človek ne more poseči, ne da bi ogrozil svojega obstoja in razvoja. V tem je tudi meja tistega, ki ji Marx pravi »odprava dela«. Potemtakem socializem lahko odpravi odtujeno in mezno delo, ne pa tudi »koristnega dela« (Kocjančič, 1990; 14).

Tudi komunizem ne more odpraviti koristnega dela, ker je večni pogoj človekovega obstanka in je zato neodpravljivo. Problem odprave privatne lastnine pa se veže na odtujeno delo in na delitev dela. Marxovo zamišljenje odprave delitve dela v Nemški ideologiji Kocjančič negira s stališčem: »Kaj kdo dela ni odvisno samo od njegovih potreb, ampak tudi od družbenih potreb, predvsem pa od njegovih prirojnih zmognosti in družbenih možnosti« (Kocjančič, 1990; 16). To stališče je izredno pomembno. Ni odveč pripomniti, da je Marx za samorealizacijo človeka v delu predpostavljaj ustreznost individualnih in družbenih potreb, kar je pa samo idealni model. Posebna zanimivost knjige je v tem, da avtor v njej opozarja na posebne akcente, ki jih Marx daje delu v svojih delih. Marx prehaja od antropološkega k sociološko-ekonomskemu pojmu dela. Kritika politične ekonomije je možna prav na osnovi antropološkega pojma dela kot generične lastnosti človeka, ker ekonomski pojem meznega dela pomeni razredno negacijo antropološkega pojma. Zato je bistvo Marxovega antropološkega pojma dela v emancipaciji proletariata.

Lenin se ni ukvarjal z delom samim, ampak z vprašanjem, kako partija in sovjeti

upravljajo delo. Kot odgovor na to vprašanje sodi tudi pojmovanje svetov v podjetjih pri Rozi Luxemburg, tovarniških svetov pri Gramsciju ali svetov pri Korschju.

Pri nas je po vojni prevladovala politika nad delom. Pri tem je zanimivo, da smo v Ustavi 63 uvedli institucijo »osvoboditve dela«, ki jo je Kardelj utemeljil kot odnose med ljudmi, kot osvoboditev delovnega človeka in ne kot fizično delo. Zakaj koncept svobodnega združenega dela, ki ga zastopa še Ustava 74, ni preživel? Sam koncept je nastal kot kritika birokracije in tehnokracije. Z združenim delom nismo uveljavili Marxovega antropološkega pojma dela, za delavce je delo še vedno nujno zlo, sredstvo za preživljanje in ne prva življenjska potreba.

Kocjančič analizira tudi delegatski sistem kot sredstvo integracije dela in upravljanja. V osnovi delegatskega sistema je razvidna absolutizacija človeka delavca, ki je značilna za specifične razmere v 19. stol. Delo naj bi se osvobodilo v vseh svojih dimenzijah in ne le v ekonomski. V zadnjem času še bolj izstopa nacionalna komponenta osvobajanja dela, kot to predvideva Ustava 74. V delegatskem sistemu je bila komponenta združenega dela predimenzionirana.

Kardelj je že postavil l. 1961 kot izhodišče naše ustave delovnega človeka-ustvarjalca in svobodnega proizvajalca. Iz paradigme upravljanja kot funkciji dela je razvil delegatski sistem. Ni slutil, da se bo dilema človeka ali delavca sčasoma zaostрила. Delegatski sistem je zasnovan na predpostavki dominacije združenega dela in delavskega razreda, ki se pa ni uresničila. Načelo dela kot podlage delegatskega sistema že zato ni moglo biti dosledno uveljavljeno, ker človek v svoji konkretnosti ni samo delavec.

V tretjem delu knjige obravnava avtor tudi sodobne spremembe dela. Danes se širi področje prostega časa, vendar tako delo kot prosti čas nudita človeku protislovne možnosti. Človek ni v odnosu do drugih ljudi samo v konjunktivnih (kooperacija, asimilacija, akomodacija), ampak tudi v disjunktivnih odnosih (konflikti, nasprotovanja, tekmovanja). Človek je zoon politikon tako pri delu kot v prostem času, zato za razlago odtujitve v prostem času ni uporabna Marxova shema baze in nadstavbe (Kocjančič, 127). Človek ni samo homo faber, ampak je homo sapiens s kompleksnejšo strukturo. Na osnovi tega avtor sklene, da »je samo človek v celokupnosti svojih potreb in interesov subjekt upravljanja splošnih

zadev, delavec pa je subjekt upravljanja v proizvodnji« (Kocjančič, 127). Sodobne družbe so policentrične in delo je eno izmed njihovih središč. To pomeni, da tudi proletariat v nekem smislu ni izgubil središčne vloge, nekdanjo središčno vlogo pa je izgubil.

Zaradi sprememb dela se je spremenil tudi odnos med državo in družbo, ki ni več istoveten z odnosom baze in nadstavbe. Kultura je pogoj in os dela in ne samo njegov derivat (Kocjančič, 133). Avtor sprejema Sutličevo tezo, da je danes delo bližje mitu kot stvarnosti. Delo pa ni le izraz kulture, ampak je temelj celotne civilne družbe. Odnose v civilni družbi je možno urediti z načelom »svobode za« in »svobode od«. To omeni, da je civilna družba svobodna od države v obsegu, ki si ga sama določa. Sodobne civilne družbe niso razložljive samo z Marxovo shemo človeka delavca, ker je nedomišljen in obrnjen pretežno v 19. stol. Po Kocjančiču je delovno funkcionalno načelo lahko podlaga samo za delovanje predstavniških organov v organizaciji združenega dela. Za delovanje skupščinskih družbenopolitičnih skupnosti pa ta shema ne zadošča. Tako avtor sklene, »da bi se morali na ravni civilne družbe preusmeriti od političnega monizma k samoupravnim in političnim oblikam pluralizma, na ravni oblasti pa od politične k pravni državi« (Kocjančič, 177).

Knjiga je pomembna predvsem zato, ker jasno opozarja, da v našem sistemu delo še ni dobilo tistega mesta in vloge, ki mu pripada in da se ni mogoče pri upravljanju opirati samo na marksistično (vključno z Marxom) pojmovanje dela.

Bogomir Novak

MITJA HAFNER FINK

Ideologija in zavest družbenih slojev v Sloveniji

(Marksistični center CK ZKS, Ljubljana, 1989, str. 91)

V letu 1989 je izšla pri Marksističnem centru CK ZKS knjžica z naslovom »Ideologija